

Тыва Республиканың Президентизи Ш. Д. ООРЖАКТЫҢ
Кызыл хоорайның хамаатыларының 1998 чылдың март 20-де
телевидениге дорт эфирге айтырылганына

ХАРЫЛАРЫ

В. АДАДИМОВ: Республиканың бюджет ордуларын аякка алырга чыдагыр болган көрүндө, мунда Чазакты бактап болур бе азы канчаар-даа азжок өң нарин, берге байдалдардан үндүрүп шыдаптар арга-шинекти дээш, ону харын-даа мактаа чогуур өвес мынаан.

Валерий САПЕЛКИН: Бюджет четкизи хынап даанылаар дугайында чутгаа чоруп турар-дыр. Ындыг хыналданың керээз чүл?

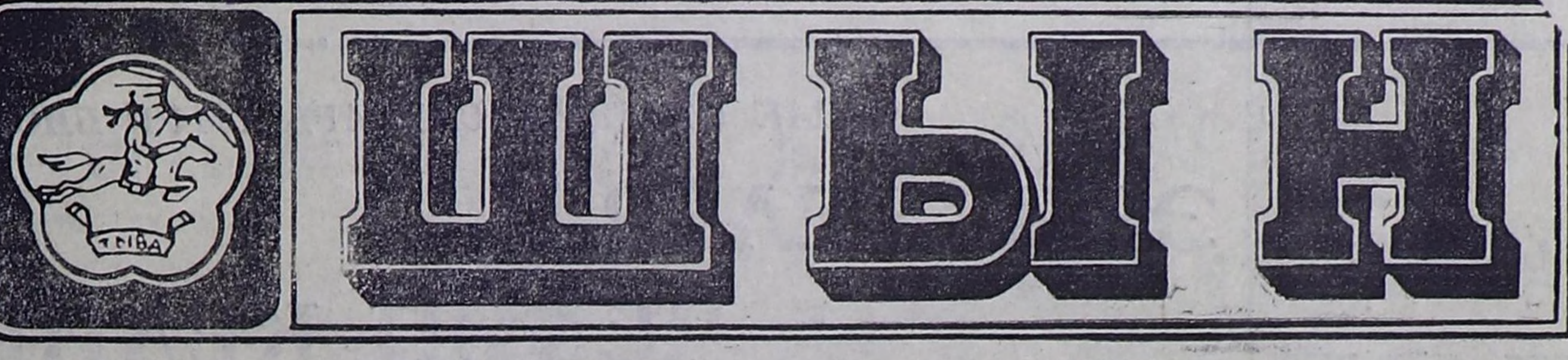
Бирөөде. Бюджет четкизи хынап даанылаар дугайында ажылды мээң чарлымын өзүмү чорудуп турар. Маңа кол-ла чүе — бюджеттен ашкан хөргөштер аң турар организмдериниң болгон албан черлериниң санын тодаралды алмыр. Хөй-хөй черлерини ону алмыр орадажым турары чажыт эвес-ле болбай.

Ийде, бюджет ашкан хөргөштериниң иш баа ажыгыг амылап турар бе дээрин анализтеп көөр апар. Хыналда доозулган, шыналда, бистиң республикада 1,5 муң ажыг бюджет алычкылары бар болду. Тус чер ча- муниципалитет чүлө 248 млрд. рубль дорт шилчитинген, олардан РФ-тин болган TR-ниң күштүг болуп турар үндүрүп база бюджет хоолюжудуулаагы дүштүр федералдыг бюджетке 59 млрд. рубль кирген, а республиканың өргөзинге 189 млрд. рубль артыган.

Ол ишкү хоолюжудуулаага дүштүр ол түндөң 98,7 млрд. рубльди Кызыл хоорайның бюджетине болган 66,3 млрд. рубльди — жокуунарың болган АК-Доурак хоорайның бюджеттеринче шилчиткен. TR-ниң Чазааның өргөзүндө, тодаргайлаарга, республика бюджетине чүлө 24 млрд. рубль аам күрүттүрүлгөндө 4,5 муң болган бүгү чаргыдалдардан — чүлө 1,6 муң артыган. Ийет, 60 харык чок бичи түң колдуунда-ла хоорай ба-

за көдөзүн социал программаларын ашкылаан дугайында ажыглаттыгып. Ынчангап боттаранга болган көрүндө, мунда Чазакты бактап болур бе азы канчаар-даа азжок өң нарин, берге байдалдардан үндүрүп шыдаптар арга-шинекти дээш, ону харын-даа мактаа чогуур өвес мынаан.

Вера ПЕТЕЛИНА: Чамыч маңдаткы округтар талааны биле Күрүне Думазынче дааразында согулдуларын эртеринче хамаарыштыр сизлерниң бодалылар кандиг ирги?

Солун 1925 чылдың август 31-де үнүп эгелээн

№ 38 (15989) < 1998 чылдың апрель 7, вторник < Ат салган сагы 23.25 < Садар өртөз 1 рубль 50 копек.

ТӨЛЕПТИГЛЕР ДЭЭШ БАДЫЛААННАР

КУУСЕКСЧИ БОЛГАШ ТӨЛЭЭЛЕКЧИ ЭРГЕ-ЧАГЫРГА ОРГАННАРЫНЧЕ СОҢГУЛДАЛАР ЧЕР-ЧЕРГЕ ОРГАНИЗАСТЫГ ЭРТКЕН

Апрель 5-те Тыва Республиканың Дээди Хуралына, тус чер чагыргаларына, төлээлекчилериниң тус чер хуралдарына согулдулар республиканың бүгү согулдулаа участоктарына нитизи-биле организастыг эртен. Найысылал Кызыл хоорайга-даа, кожууннарга-даа чон согулдуларга идепкейлик кирип, төлептиглер дээш бадылааннар. Согулдуларның түңнелдерин Тыва Республиканың Төп согулдулаа комиссиясы келер неделяда албан өзүзү-биле дыйнадыр деп турар. Согулдулар хунүнде бистиң корреспонденттеринис Кызыл хоорайның база Кызыл кожуунуң чамдык согулдулаа участоктарына барып, согулдуларның канчаар эртин турарын сонуургааннар.

ШИЛЧЕГЕННИ КЫЛГАННАР

Кызылдың № 7 Правобережная согулдулаа округунуң алгы заводунда согулдулаа участогуңуң согулдулары хунүң баштайгы чартымында, дүш согулдулаа участогу боттарының үңү өң идепкейлик-биле берген.

Алгы заводунун, Доңмас-Суг чок-камызынның колнеге, дилеглери-ле хөй, Кызыл-даа доңмас, арыг болган кылаң кара суг бөтүңү бок бүдүү төгөр, арагалары чашгыны ижер девискөөр апарган. Дыштанылгага чаяттыгана ол булуңу өз өзү-биле ажылдарың согулдулар күзеп турар. Доңмас-Суг кежилдир көвүргүр, чадалар тудулары найысылалдыг эрге-байдалыңга дүштүр чүте тууту-күт болбас деп? Чүлө өң айтырыг ботти хөй ашкы-хөргөштинг чаргыдалдарыг болбай.

Каш чыл бурунгаар найысылалдыг алгы заводу ажылдар черлери-биле сурагыг турган. Оң чертери, чижээ, Ада-чурттуң Улуг да-Иманың чылдарында хөй кежи тоннарын, килс идиктерин болган кышкы хол-хаштары, бөрттери мунмуңу-биле даарап турган. Ону белеткен кылырыңа чаргыдалдары өг-буле, биче болган ортумаңк будурулге деннеден көдө будурулгелер үндүрүң.

Бөгүндө ынчангы дөг, дайын-чаа-даа болбайн турар. Алгы-көш, хөй дүгү дээң иянылым чиг эт көдөде өңдерик. Керээ-дугуржулга-биле ажыл-херектерин бут кырынга тургузуп ап болурунун аргалары болган хөй-хөйлерин шилип алган, күш-ажылды шын организастаары артыган. Орус болган тыва дыйдыг улуг намының согулдулары ол дугайын демдегеп, аразында чуталаалан турган. Оң кижилериниң элэң деңиз боттарының үңү Зоя Сатка ботти турарын чажырбады-даа.

Капты көрүп кажараан, хөйүң көрөзөңер согулдулар хунү боттарыне чалаал алмыр-биле өмиң эртин турарларга таарымаан. Дуржулга чок, туружу чайгылач кижигер бага өвөш өвөс. Олар харып суг көрөңи идиңи уштүвүтү болур. Хүн ийиң дийр бис, чүеңиң алыс шынагы чаңдыр орук каалама өвөс билдингир. Ынчалза-даа азы-тенип чорааш, ботуң шилишкениң кым-даа четдиң алыр. Кымның согулдулаа кайы хөй киришкени чокчу хунүнде албан көстүп келир.

**ХУНДУЛЕЖИРИНИ
БЕЈДАНЫҢА ЭРТИКЕН**
Эртининиң 8 шак чет-пөндө согулдулар согулдулаа участогуна көп эгелди берген. Согулдулаа участогуна даргаа Василий Александрович Глазков 3 шак чөдө өзөгө, согулдулаа участогуна ажыгып, согулдуларын бадылаарыне чалады. Сөүлү 3 чылда бо согулдулаа участогуна бадылаар болган, Василий Александрович-биле чок ташкар апарган мис. Ол каш чыл улаштыр согулдулаа участогу даргалан келген болган, бо ажыл талааны-биле оң арга-дуржулгаа уоуг.

ЦЕНТРАЛЬНИЙ
ИСПЫТАТЕЛЬСКИЙ ЦЕНТР

бан согулдулар боор деп бодан тур мен — деп, согулдулаа участогуна даргаа Василий Александрович чуталаалды. Оң чуталаалан чөптүг, хоорай чагырганың даргазындан алгыда, бо согулдулаа участогуна Дээди Хуралды (парламентини) депутаттың кандидаттыга 5 кордакчы, хоорайның төлээлекчилер хуралында 3 кижиги кирип турар. Согулдулаа участогуның медээ-биле дүштүкениң 2 шакта 638 согулдулар соңгаан, нитизи согулдуларныг 36,7 хуузу, көжөзүңиң 6 шакта согулдуларын 47,9 хуузу соңгаан азы 638 кижиги бадылаан.

Согулдулаа участогуна көжөзүңиң 10 шакка четдиң согулдулаа эртериниң талааны-биле канчыл-даа хажы-дүшкүңүңүң болбаан, согулдуларын согулдулаа участогу хажыдыкже четдиң үзүктелешкени чок көзөп турган. Көжөзүңиң 8 шак четдиң турда, пенсионер Анна Ооржак өг-булөңи, уругдары-биле келди.

Көдө чораан улус бис, согулдулаа бадылаар дээш кызыдан-ла ордуус, ынчалза-даа четте бердиңиз — деп хөйүңү аажок чуталады. — Кым дөш бадылаанар урбай—деп, айттырдым. — Кымны бадылаар боор, бо улаада Зоя Назытевнадан чүзөң кижиги черле чок боор, ол дөш кымыдан орган чүе-дир ийиң — диди. Бо согулдулаа участогуна согулдулаа ажык демократияны, бот-боттары хундулежириниң байдалыга эркен дээрниң кандидаттарың хынаагаракчылары чуталап турду.

Инициализи-биле алырга, Правобережный № 27 согулдулаа округуна согулдулар элэң идепкейлик эртен. Ол талааны-биле Тыва радионуң журналистери деннеден эртен дамчыдыгыңа мактап чуталаан.

**Владимир МОНГУШ,
НЕГЕДЕ-ХОМУДАЛАР
КИРБЭЭН**
Каа-Хем суурнуң № 88 төп согулдулаа участогуңуң комиссия кижигунери чок-камыда девискөөрүң чурттагы чоңунга согулдуларын кожуунуңуң ажыл-аргылар аразында көжер механикастатыңа колонна балжыңың хуралдар эртериниң. Тос кижиги составтың согулдулаа комиссияның даргаа ол-ла черде экономистен ажылдан турар Людмила Васильевна Новикова болган. Оң чуталаалан турары-биле алырга, бо участогуна согулдулаа эртининиң 8 шакта эгелэңи. Баштайгы келген согулдуларга болелдир сугтар тускы согулдулаа харжааның аксын акыдан көрүскөң, оң илти куруг дээриниң шыныткан. Согулдуларга бир дугаар кирип келген амыктарга белеткени тывыскап. Эртен чылдар-биле деннезөгө, бо согулдуларга согулдуларын идепкейлик чоруп шала кошкы болган. Ылаңгы эртининиң 8—10 шактар аразында даңгыда ады кирген 2783 согулдулар нитизи саның 5 хуузу бадылаан деп билдинген. Бүдүн хун дургуунда уча-токка согулдулар уруксууруткан көп турган. Ке-

ЧУРУКТАРДА: Кызыл согулдулар үезинде, Василий БАЛЧИН-ООДУҢ тырттырган чуруктары.

жөзүңиң 8 шак 15 минута турда, согулдуларын 47 хөй хуузу соңгаан болган. Кордакчыларын хажыгааракчыларын талаанын негеде-хомудалар кирбээн. Согулдулаа участогуна корум-чүрүм үзөшкениңиң, хажыдыгыңнар болбаан.

(Бистиң көрр.).

ИДЕГЭЭН КИЖИЛЕРИНИ СОҢГУДУМ

Апрель 5. Бо-ла болбай, чонунда, албан-дужал, эрге-чагыргаче кордакчыларын-даа манааның согулдулар хунү. Ол хун Тыва Республиканың Кызыл хоорайның чагырга даргазы, TR-ниң Дээди Хуралының ийиң чымызың депутаттары, TR-ниң Кызыл хоорайның төлээлекчилер хуралының депутаттары бадылаан. Бадылаанчың ийиң ийиң амыгың согулдулар чурттап турар чериниң кир бижидилгениң айы-биле согулдулаа участокунунга чедип, боттарыны шилигезин кыл-

1998 - 2000 ЧЫЛДАРНИ ЧУРТПАП ЭРТИП ШЫДААР БИС БЕ? АМЫДЫРАЙ БЭЭРИНИҢ АРГА-ХЕВИРЛЕРИ

Кызыл хоорайда «Буяныг», «Испытатель», Чаа-Хол кожуунда АК-Туру суурнуң «Сайыра» пенсонер, инициал кижигунерлиг будурулге кооперативиниң каттыкчыларының республиканың чурттагылары

КЫТТЫРЫ

1997 чылда буртуктени-вис, тускы агар санымыс база бар. Кол сорулгамыс ортумаңк, биче болган өг-буле будурулгелерин, ажылдар хөй-хөй черлерин ажылаалга кирири, рынок экономикага күш-ажыл кылды шылдар бүгү кижилериниң калбак кижилгезин хандырамы.

Уау хунүңерлиг час келди Часык хун чылдык чегерини ада-өргөзүлгенин саягалаң салгал дамыштыр билер болган ажылгал кел-генин саңтап көрүңер Даан, Кайда-кыл, ылаңгы көдөле чурттагаллар аңаа күстөң өгелен белеткенни алканың билди турар бис. Акша-көпектерин салышкан, бензин, солярка, кышар-чаар чүдүлдөр тыттыны турар кижилериниң саны көвүдөңи өөрүңүң. Ынчалза-даа, оларның бир кезин боттарында бар чамдык куралдарың өскөрбөң, ажылгайын турары хомундангы.

Уау өзүңеңде, дөргүл-төрөлдериниң аразында пенсонерлериниң, инвалидтериниң хунүңел көрдүңер чингелдерин хөргөкө албайн турар. Тыва Республиканың Президентиниң, Чазактың тургузуп шыдааның магадыладары хөй. Ол чүдүлдөр боттуг ажылгалдыр. «Буяныг» кооперативтер агар саныне бо хунерде акша-хөргөш шилчидиптер болуңар, бүгү чаргыдалдарың керээз өвөгүңүң сизлерге катап делер немешкен хуулары-биле эрлин келир. Акшларың кайы хөй ажылаан болду, ол хөй орулга болдуңарга, өг-булөңөң албан немешир. Баштайгы ийи чылдарымыста немей тургускан үнө-өртөк (ИЧД) болган орулга хостатылган. Улуң чингелдерлиг ийи чылдарың дүң-соруа экономика тиң турружусуна шыкылган,

күш четтиңтериниң бүгү барымдалары бар. Ушкү чылда чингеле чүлө 60 хуу болур.

Чазактын биске берип турар дөңкөңчөң ажылгалары шаң-уеңиң кадыг-дошкуну байдалдарын тус-тус айыла-биле таарычалыг болдуру боттарымыстың хоолюсөчө кирип келди. Пенсонер, инвалид кижигунерлиг малчын тургаларга, чаа туртуңаң кыштагаларга «Буяныг» электриктериниң чинк колөң-биле кожуң кылыр көрдүңер. Көдөңиң, кижиги бүрүңүнүң ийиң хөргөң хөргөңөлү болуп өтү, сүт, дүк, алы-көш болбазырадың турар пенсонерлерлиг, инвалидтерлиг биче, өг-буле будурулгелеринге ачы-дузавыстың холөсүңи чинк.

Кадарыңың орнунга, дужа-жаны халдыр чоруктар бары алдың. Күрүнеситин аман-даа эрге-хоойлулуг өвөс болуп турарың чижээ болза, найысылалдыг «Ку-дук» ажыл-агыйның девискөөрлөк пенсонерлер, дымдылар, киокилер тууду алган бис. Хоорай чагырганың аң салган шиттири-биле хайыраан чудулгарымысты Фансискоң өвө-биле буза үстүрүп каантың.

Ак-Туруг суму девискөөрүңде араг ажыл-агыйның (Удуртукчуу Юрий Очур-оо-вич Монтуш) колданы керээз өвөгүңүң бистиң ажылгалды-ларымыс электриткен. Оң колөңиңи 740 рубльге дугу-руштуңаң. Продукт-биле саямылгааны база ажылгал келдиңиз. Ол-ла сумуңуң Ка-ра-Суг, Чыра-Бажы деп черлеринде пенсонерлерни-виске электри штүгүмүң бо чылдык баштайгы чартымында ажылгалга кирири көрдүңер.

Келер өг бөгүңүң эгелээр, оң шак бүрүзүң ылаң көрөзөңер. Бистиң-биле келер ажылдарыңа, биске каттыкчыларчы кырганаарың, чамың намызыңарың кытырдымыс!

Устүнде кириңг факт-барымдаларың, республиканың чурттагылыр, кичөөңеңге алтың крүдөр. Бистиң чуртагылыр, биске каттыкчыларчы кырганаарың, чамың намызыңарың кытырдымыс!

Пенсонерлерлиг, инвалидтерлиг будурулге кооперативтериниң бизнес-план өзүңга чорудар ажыл-хөргөш хөй. Тууду материалдарың, олар амыгы белеткээр, хараган ширбиңдер келиң багылары, чунар-бажың бузуңга хакыңар хадың, ийиң будук-буртуңар кылдыр, ам үштүңер, катчип мистер чыктыр. Кузел барды, ажыл төттүңес.

Коперативтиң тургузугуңу: Даба Намавич Моз-гун, телефон 3-71-27.

Коперативтер, инвалидтериниң, адаттарың «Испы-тель» өртем-будурулге каттыкчыларың чингел да-ректору Гонвалд Васильеват Слесарев, телефон 3-20-02.

(Улаңчымы 3-кү арында).